

... afspiegeling van het hemels bestaan

Van de stichting tot eind 16de eeuw

Marc Danneels

Aan de broeders van Montdieu. Aan hen, die het licht uit het Oosten in de duisternis van het Westen en het oude vuur van de religie naar de kilte van het Waalse land brengen; zij, die een voorbeeld geven van het kluzenaarsleven en een afspiegeling van het hemels bestaan.

Willem van St.Thierry, De Gulden brief, hfst 1

De eerste vermelding van de Onze-Lieve-Vrouwekapel dateert al van 1148. In dat jaar verleende Nicolaus, aartsbisschop van Kamerijk, vanuit zijn bisschoppelijke stad de voogdij over de kerk van Herne met haar appendicia: *Tholobecca, capella Sancte-Mariae, capella Sancti-Petri, capella Sancti-Amandi en capella Sancte-Aldegundis*, aan de abt van de Sint Aubertusabdij.

Uit een akte van 1212 blijkt dat de kapel reeds gekend was door de heren van Edingen en dat een kapelaan er reeds dagelijks de mis opdroeg. Engelbert van Edingen besliste om een rente van 40 cijns te storten voor het eeuwigdurend onderhoud van een Godslamp op het altaar van O.-L.-Vrouw met daarbij de levering van een kaars voor de dagelijkse misviering. We weten met zekerheid dat op zondag 17 september 1228 de cisterciënzer Johannes, titulair aartsbisschop van Mitylène en de hulpbisschop van Kamerijk de kerkwijding heeft goedgekeurd met instemming van Godefroid, bisschop van Kamerijk. Deze laatste kende trouwens aflaten toe aan allen die naar de kapel kwamen om te bidden op de dag van de kerkwijding en gedurende het octaaf van dit feest. Op 1 augustus 1307 ontving Walter II, heer van Edingen, van Johannes, abt van de Sint Aubertusabdij uit Kamerijk, die namelijk ook de parochierechten over Herne bezat, de goedkeuring voor een project om een klooster te kunnen stichten op de plaats van het bedevaartsoord van O.-L.-Vrouwekapel aan het Dierickxhof te Herne. Er dient te worden opgemerkt dat in vernoemde goedkeuring geen sprake was aan welke kloosterorde Walter II de kapel wenste toe te vertrouwen. Dit was dus nog niet uitgemaakt en bleef op dat moment nog een open vraag waarom de testamentuitvoerders tenslotte de kartuizerorde kozen. Onder de testamentuitvoerders van Walter II waren er een paar mensen die, via familiebanden, connecties hadden met de kartuizerorde. In de eerste plaats was er zijn moeder, Marie van Rethel. Binnen het graafschap van dit adelgeslacht, dat teruggaat tot de Karolingische periode, lag het kartuizerklooster van Montdieu. Het werd gesticht circa 1135, dus binnen de legislatuur van Guigo, 5de prior van de Grande Chartreuse en opsteller van de *Consuetudines*. Montdieu had al snel een grote vermaardheid. Zo werd het geroemd door Bernardus van Clairvaux en Willem van Saint-Thierry, die zijn beroemde brief *Ad fratres de Monte Dei*, beter gekend als de *Gulden brief* aan de kartuizers van Montdieu richtte. Diverse leden van de adellijke familie Rethel waren weldoeners van het klooster van Montdieu. In niet minder dan 6 manuscripten van Montdieu vindt men een aantekening over de “*domina de Anguien*” (dame of vrouwe van Edingen).

Wanneer Walter II in 1310 stierf, liet hij de amper opgestarte stichting aan zijn testamentuitvoerders na voor de uitoefening ervan, nl. aan zijn moeder Marie van Rethel, aan zijn neven Geraard, de heer van Sotteghem en Arnould van Edingen, heer van Préaux, aan de abt Johannes van Kamerijk¹ en aan Guillaume, pastoor van Edingen.

Volgens het testament van de stichter werden aan het toekomstige klooster de volgende bezittingen toegewezen:

- al de bezittingen die toebehoorden aan de O.-L.-Vrouwekapel;
- 15 bunders grond;
- een jaarlijkse cijns van 8 zilverlingen en enkele rente inkomsten;
- als hoofdbonus zorgde hij voor een jaarlijkse rente van 100 Doornikse ponden op de gronden van Gages en Evioel (Neermarke in Tollembeek);
- ook op een derde van de rechten van de watermolen en een vijver gelegen te Schiebeek;
- een legaat van 600 pond dat was bestemd voor de verderzetting van de opbouw.

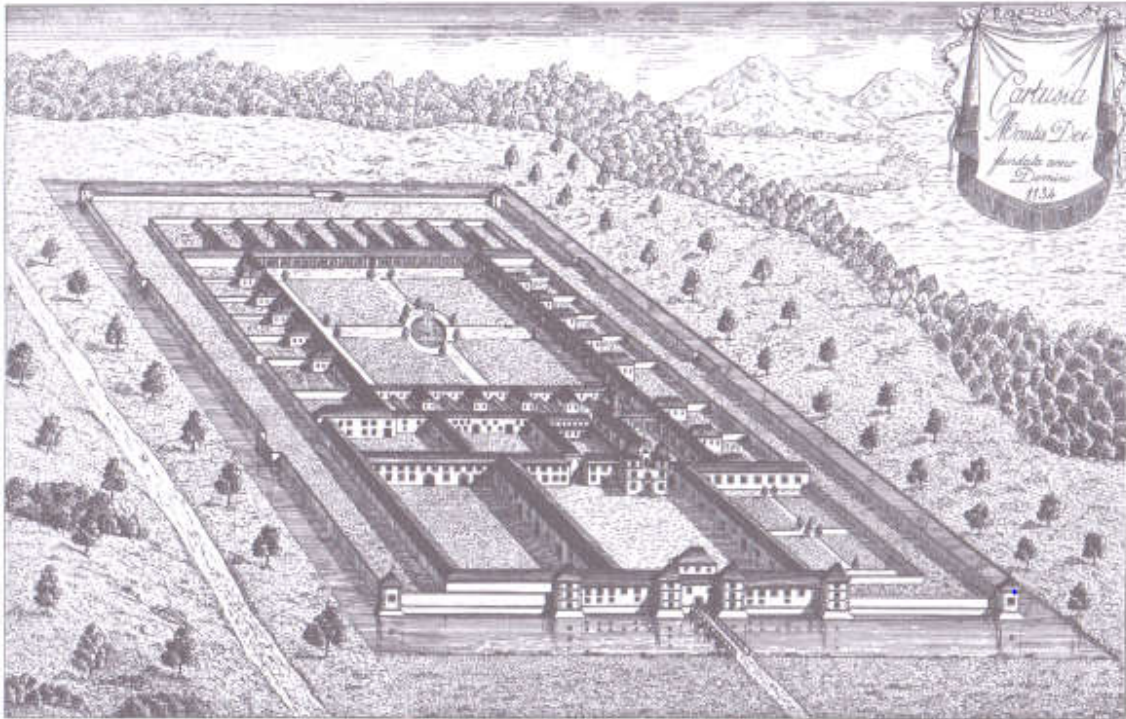
De testamentuitvoerders van de overledene legden een zekere voorkomendheid aan de dag betreffende het vervullen van zijn laatste wens. In december 1313 werden de aanbevelingsbrieven voor het stichten van een nieuw klooster naast de bestaande O.-L.-Vrouwekapel afgeleverd door een dame van Edingen en Geraard van Edingen, heer van Sotteghem, aan de kartuizer prior Robert. Intussen hadden de testamentuitvoerders een document opgesteld waarin alle door de stichter genomen schikkingen voor het nieuwe klooster werden bevestigd en dit in naam van de jonge Walter III op datum van 1314. Dit is het document dat door de monniken voortaan werd beschouwd als het stichtingsdocument van het huis van Kapelle.

Vervolgens diende men de goedkeuring van de bisschop van Kamerijk te bekomen voor de oprichting van een nieuw klooster en om de mis te mogen celebreren in de kapel van O.-L.-Vrouw van het Dierickxhof. In 1314 was het dan zover, zodat de eerste monniken uit de nabije kartuizerkloosters van Valenciennes, Saint-Omer, Noyon en Montdiou naar Herne kwamen. De eerste prior verkreeg de toelating op 27 september 1314 (= *sabbati post festum beati Remigii anno Domini M^oCCCXIII*). Hierin gaf bisschop Petrus van Kamerijk het recht aan de kartuizers om missen te celebreren in de O.L.Vrouwekapel, welke vanaf dan dienst deed als kloosterkerk. “*Lettre van orlove dat wy missen moghen doen ende doen doen in onse kerke ... Datum Cameraci sabbati post festum beati Remigii anno Domini M^oCCCXIII^o.S.*”.

Marie van Rethel gaf een schenking om op haar kosten een klokkentoren en een cel voor de sacrista of koster van het klooster te bouwen plus 300 Doornikse ponden bestemd voor het levensonderhoud van de kartuizer die deze cel zou bewonen en daar bovenop gaf ze nog twee kelken. *Domine Marie de Angia, qui fecit fieri cellam sacriste et campanile. Et dedit trecentas libras turonenses antiquas pro*

¹ Abt Johannes van Kamerijk: In het cartularium staat Cambron. Vermoedelijk is dit een schrijffout van de kopiist, die Cambrai verkeerdelijk als Cambron las. In de lijst van de abten van Cambron komt er geen Johannes voor. Wel was er op dat ogenblik een Johannes abt van Sint-Aubertus te Kamerijk.

redditibus emendis ad sustentacionem unius monachi et duos calices et ducenta antiqua scuta de suo testamento. Marie van Rethel overleefde maar kort de komst van de kartuizers in Herne. Ze stierf op 20 maart 1315 en liet in haar testament nog een legaat van 200 ecus of oude Franse schilden na aan de kartuizers.

CHARTREUSE DE MONT-DIEU, CH^{te} DE NOTRE-DAME DE MONT-DIEU. (C. MONTIS DEI)
Dioc. de Reims. Ardennes. France.

*Het kartuizerklooster van Montdieu (dep. Champagne-Ardenne) gesticht in 1136,
uit: Maisons de l' Ordre des Chartreux. Vues et Notices*

Gezien de bescheiden middelen die voorhanden waren in de eerste decennia bestond het klooster waarschijnlijk uit een beperkte groep van monniken. De eerste prior was Robert. Zijn naam werd vermeld in een akte van 1314 waarin Geraard van Edingen, heer van Sotteghem toestemming gaf om de bezittingen en de rentes aan het nieuwe kartuizerklooster af te staan. De hoofdbekommernis van prior Robert en zijn directe opvolgers was om voldoende middelen te zoeken, in de vorm van schenkingen, om de levensvatbaarheid van de nieuwe stichting te garanderen. Naast de verworven gronden, waarvan de opbrengsten het dagelijkse voedsel verschafte, waren de giften voornamelijk aangewend om het klooster op te bouwen. Een blik op het cartularium laat zien dat de kartuizers niet enkel in eigen streek maar ook uit de omgeving van Brussel, Geraardsbergen en land van Aalst schenkingen ontvingen.

Zijn opvolger Jan van Meldert werd in een akte van 30 mei 1317 vernoemd en bleef vermoedelijk tot 1321 prior. Nadien werd hij prior te Antwerpen tot 1329 om dan naar Zelem te gaan waar hij prior

bleef tot 1336. Na Jan van Meldert volgde Joannes Adam van 1321 tot zeker 1324 maar mogelijk tot 1328. Zijn procurator Joannes van Bouchout ging in 1324 naar Antwerpen om er de eerste prior te zijn en keerde naar Herne terug in 1328 als opvolger van Joannes Adam tot 1332. Onder zijn prioraat deed Margaretha van Coudendale een belangrijke schenking voor de bouw van een nieuwe cel.

Wie de volgende priors waren is onzeker omdat het bronnenmateriaal verschillende namen citeert zonder jaartallen. Na hen kwam Joannes van Maldegem, die sinds 1318 als eerste prior van Brugge dienst had gedaan. Hij was de schoonbroer van Margaretha van Edingen, dochter van Walter II. Waarschijnlijk werd deze Joannes van Maldegem samen met Joannes van Bouchout, prior te Antwerpen, belast met de opdracht om de voorwaarden te gaan controleren voor een nieuw kartuizerklooster te Zelem. Deze startte in 1328 en een deel van de monniken kwamen uit Herne. In 1329 werden beide priors door de prior van Valenciennes vergezeld om na te gaan of Sint Martens Lierde aan de modaliteiten voldeed om er ook een klooster op te starten.

Dat het een onrustige tijd was maakte dat de kartuizers aan het generaal kapittel toelating gingen vragen om een refugiehuis te verwerven. In het cartularium staat: “*Dit es een copie van een oerlove van Cartusien om tconvent uit te trekkenne alst noet es*”, gevolgd door een Latijnse akte met de goedkeuring van de prior-generaal Clair de Fontenay in 1341. In deze periode situeerde zich de strijd tussen Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen en Albrecht van Beieren, graaf van Henegouwen. Daardoor werd het Land van Edingen door de Vlaamse troepen aangevallen. Zeger II van Edingen was tevens betrokken in de twist rond de opvolging in het graafschap Henegouwen. Doordat hij zich tegen de kandidatuur van Albrecht van Beieren verzette, liet deze hem in 1364 gevangennemen en onthoofden. Door deze gevaarlijke situatie waren de kartuizers genoodzaakt om zich te Brussel in veiligheid te brengen. Dankzij de hulp van o.m. de patriciërs Jan Taye en Lodewijk Thonijs, trachtten ze hier in een moeilijke behuizing hun dagelijks leven en werk verder te zetten. Uit de contacten aldaar vroegen beiden patriciërs aan dom Petrus Naghel om verschillende werken in het Diets te vertalen. Jan Taye vroeg Naghel om een vertaling van de historische Bijbelboeken naar het Middelnederlands. Lodewijk Thonijs vroeg hem om de regel van Benedictus te vertalen en dit voor zijn zuster, benediktines in de abdij te Vorst. De meest productieve kopiïsten uit deze periode, zijnde de Tweede Partie-kopiïst en de Necrologium-kopiïst, waren hierbij nauw betrokken. Hoogstwaarschijnlijk is de hand van een van hen deze van dom Petrus Naghel.

Walter IV had de Hernse kartuizers toegestaan om de oude kapel van O.-L.-Vrouw uit te breiden. “... *concessit nobis prolongare ecclesiam a parte posteriori, contra reclamaciones populi*”, en dit ondanks het protest van de buurtbewoners. Het kartuizerklooster bleef een huis waar men zijn laatste rustplaats dacht te vinden, zoals bijv. ridder Joannes Struve, ridder van Cortenbeke die in de kapel van O.-L.-Vrouw begraven werd in 1356. Om dergelijke gedachtenis van overledenen te vieren legden de kartuizers een lijst aan, de *Anniversaria privata*. Walter IV werd door Lodewijk II van Male aangesteld als maarschalk van Vlaanderen en hij trad krachtdadig op tegen de rebellerende

Gentenaars. Bekend was hij ook door zijn optreden tegen Geraardsbergen in 1381, waarbij zijn leger de stad brandschatte en plunderde. Als wraakneming belegerden de Vlaamse troepen uit Gent en Geraardsbergen niet enkel Edingen maar verjaagden ze ook de kartuizers uit hun klooster en namen de prior gevangen. Walter IV werd evenwel nog hetzelfde jaar 1381 in een door Gentenaars opgezette hinderlaag gedood. Zijn oom Lodewijk van Edingen volgde hem op. In de loop van 1384 leefden de graafschappen Vlaanderen en Henegouwen op voet van oorlog. Daar Herne in het grensgebied lag besloten de kartuizers om tijdelijk een veiliger onderkomen te zoeken in Brussel. Maar het was Margaretha van Brieg, echtgenote van Albrecht van Beieren en gravin van Henegouwen, die de Hernse kartuizers bescherming aanbood te Bergen. De kartuizers verbleven er verschillende jaren voor ze het veilig achten om naar hun klooster terug te keren.

Na het overlijden van paus Gregorius XI, ontstond in deze periode binnen de kerk een splitsing. Kort na het aantreden van de nieuwe paus Urbanus VI, werd zijn verkiezing betwist en kozen een aantal kardinalen een tegenpaus, nl. Clemens VII die zich in Avignon vestigde. Hierdoor ontstond het Westers schisma dat heel de kerk in twee kampen scheurde. Ook binnen de orde werden de kartuizers voor de keuze gesteld ofwel de zijde kiezen voor het Franse kamp van Urbanus VI ofwel de Clementijnse kant. Paus Clemens had de kartuizerprior van Napels, Joannes van Bari aangezocht om kloosters voor zijn kamp te winnen. De Grande Chartreuse bevond zich onder de invloed van de Urbanisten, maar Vlaanderen onder toedoen van hun graaf Lodewijk van Male neigde naar de ander kant. In de eerste periode koos Herne voor de Roomse strekking, maar na het overlijden van Lodewijk van Male werd Filips de Stoute, de jongste zoon van Jan II koning van Frankrijk, door zijn huwelijk met Margaretha van Male, de nieuwe landsheer. Dit feit vormde de basis voor de kentering binnen de Hernse kloostergemeenschap om vanaf 1390 voor de Fransgezinde paus van Avignon te kiezen. De wisseling gebeurde niet rimpelloos en de interne discussie kan gedeeltelijk gevolgd worden in het handschrift SN 12.857 (Wenen, Österreichische Nationalbibliothek).

In 1377 had Filips de Stoute de wens geuit om een kartuizerklooster te stichten in zijn residentiestad Dijon. Hiervoor trok hij een groot bedrag uit en liet er op zijn kosten verschillende kunstenaars uit zijn hofhouding aan werken.

Graftombe van Filips de Stoute, Musée des Beaux-Arts te Dijon

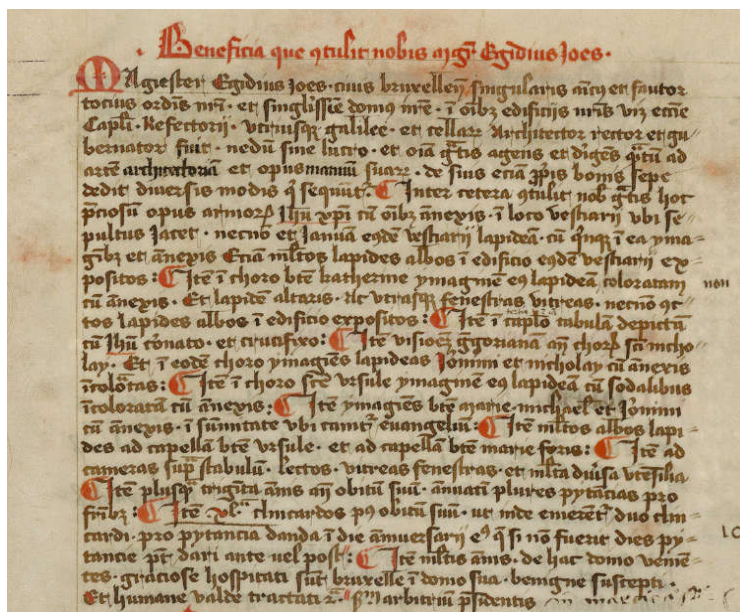
Uit devotie zoals het in die tijd gangbaar was wilde hij er ook begraven worden in een kartuizerhabijt. Als hertog Filips de Stoute in 1404 plots te Halle stierf kwam iemand van zijn gevolg naar Herne om er een pij op te halen, waarin de afgestorvene werd overgebracht.

Voor de hoger aangehaalde uitbreiding van de oude O.-L.-Vrouwekapel waren er pas voldoende beschikbare middelen om met de werken te starten onder het prioraat van Joannes van Atrecht. Deze laatste was door het generaal kapittel als nieuwe prior aangesteld. Op datzelfde kapittel van 1411 werd de provincie Picardië opgesplitst in provincies *Picardiae propinquoris* en *Picardiae remotioris*. Praktisch alle Nederlandsprekende huizen kwamen zo in één en dezelfde provincie en dit maakte de visitaties een stuk eenvoudiger en ook werden de afstanden hierbij verkleind. Joannes van Arras werd tot convisitator benoemd in 1414 en later in 1430 tot visitator. In 1418 werd de nieuwe kerk (*ecclesia nova*) ingewijd. Naast de kerk werd het klein pand grondig herbouwd onder leiding van de Brusselse architect Gilles Van den Bossche (Egidius Joes), die tevens had meegewerkt aan de Sint-Goedelekathedraal te Brussel en de toren van de kerk van Herne in 1440 herbouwde na de verwoesting ten gevolge van een blikseminslag.

*Hertogin Margeratha van York in gebed voor de Sint-Goedelekerk te Brussel,
Brussel, KB, ms 9296, fol. 17*

In die periode dat hij als bouwmeester werkte voor de kartuizers, beschikte hij binnen het klooster over een huisje. Hij bewoonde het tot aan zijn overlijden op 10 februari 1460. Daarnaast was hij ook jaren weldoener van het klooster. Dankzij zijn tussenkomst werd de kloosterkerk o.m. verrijkt met een zevental gepolychromeerde stenen beelden, zoals de H. Katharina en de H. Ursula, alsook met panelen van de gekruisigde Christus en met een voorstelling van het visioen van Sint Gregorius. Hij kreeg een begraafplaats in de sacristie.

*Beneficie van Gilles Van den Bossche aan de kartuis van Herne,
Parijs, Bibl. D'Arsenal ms 1124, fol 33*

De Hernse kartuizers konden in deze periode rekenen op financiële steun van o.m. Lodewijk Thonijs en de Henegouwse gravin.

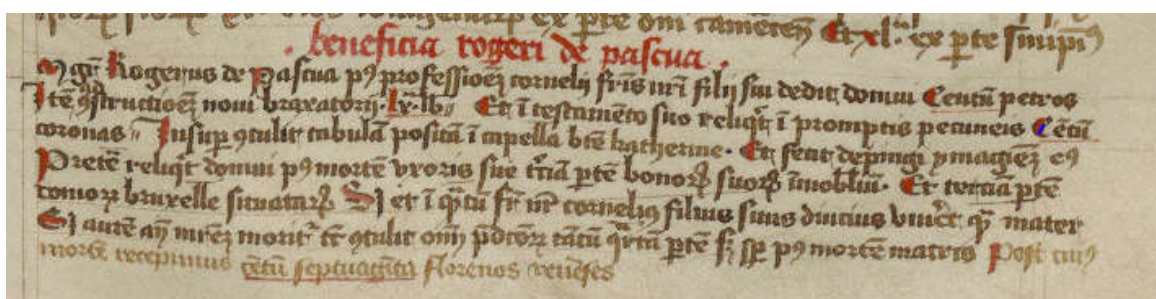
In 1430 werd Joannes van Montignies, profes en vicaris van het klooster te Zelem, in Herne verkozen als prior. Hij was de broer van Floris van Haamstede, burggraaf van Zeeland. Hij liet enkele cellen bouwen en ook een buitenkapel ter ere van O.-L.-Vrouw (*sacellum Beatae Mariae foris*), waar hij haar beeld liet plaatsen, zodat de mensen er konden komen bidden. Hierdoor stelde hij in 1433 een einde aan de publieke toegang van de kerk, want dit druiste in tegen de regels van de orde en door het in gebruiknemen van de nieuwe kerk konden de monniken in de beslotenheid van hun gemeenschap hun officies bidden.

In 1435 benoemde het generaal kapittel Gerardus Naghel, geboren te Delft, als prior. Hij was een vroom man en was voor de strikte observantie. Hij leefde rigoureuus naar de regel, niet enkel voor zichzelf maar eiste het ook van zijn medebroeders. Dat dit niet steeds in goede aarde viel liet zich uiteraard voelen. Een ander oud gebruik rond de O.-L.-Vrouwekapel was een processie. Dit bracht telkens een volkstoeloop met zich mee. In 1436 ontstonden er ongeregeldheden met een doodslag tot gevolg. Dit bracht prior Gerardus Naghel ertoe om aan de heer van Edingen, Lodewijk van Luxemburg-Saint-Pol, te vragen om deze processie af te schaffen, wat hem werd toegestaan ondanks protest van het volk. In 1437 verkreeg dom Gerardus *misericordia* en leefde verder als eenvoudige monnik tot aan zijn overlijden op 1 januari 1471, na 40 jaar kartuizer te zijn geweest.

In 1437 verkozen de Hernse kartuizers Laurentius van Musschezele, geboren te Aalst, tot hun nieuwe prior. Als rector aan de kapittelschool, was hij tevens kanunnik-deken van het kapittel te Haaltert, dat afhing van de Sint-Martenskerk te Aalst. Met andere woorden was hij een goed bemiddeld man, met een eigen huis, in zijn geboortestad. Toen hij te kennen gaf dat hij zich in het klooster wou terugtrekken en al zijn bezittingen zou verkopen, trachtten zijn vrienden hem van dit idee af te brengen, maar zijn besluit stond vast. Hij verkocht zijn inboedel omdat hij wenste zonder enig bezit het monnikenleven te omarmen. Zijn vrienden kochten alles op en gaven het hem terug. Er restte hem maar één oplossing, het wegschenken aan de minderbegoeden van de stad. Zo maakte hij in 1432 de voettocht naar Herne, zelfs zonder geld om nog een pint bier te kunnen kopen, vertelde de kroniekschrijver. Het was onder prior Joannes van Montignies dat hij binnentrad. Dom Laurentius begon dankzij de spaarzaamheid van zijn voorgangers met goed gevulde schuren en kelders. Zijn vroomheid was ook snel gekend en leverde hem heel wat sympathie op. Dit vertaalde zich ook in materiële en geldelijke steun van o.m. de heer van Edingen, Lodewijk van Luxemburg-Saint Pol. Zo liet dom Laurentius nieuwe kerkraden plaatsen en drie of vier nieuwe cellen bouwen. Hij liet de oude kapel van O.-L.-Vrouw vergroten en in 1442 kwam de hulpbisschop van Kamerijk voor de wijding van het altaar. Op hetzelfde moment werd eveneens het altaar voor de H. Ursula en de Elfduizend Maagden ingewijd evenals het altaar in de sacristie. In 1447 waren de altaren voor de H. Barbara en de H. Catharina in de kerk klaar. In tussentijd werd dom Laurentius geplaagd met een infectieziekte. Hij

weigerde de verzorging van een dokter die hertogin Margaretha had gestuurd. Hierdoor verkreeg hij in 1445 *misericordia* en werd vicaris van de nieuwe prior Henricus van Loen. Deze functie zou hij nog 32 jaar vervullen tot aan zijn overlijden op 3 december 1477. Gedurende zijn leven was hij niet enkel de raadgever voor zijn medebroeders maar ook voor de heer van Edingen en de hertogin van Bourgondië, Margaretha van York. Deze laatste kwam meermaals in Herne op bezoek (1472 en 1476) en bracht zelfs haar stiefdochter hertogin Maria van Bourgondië in haar gevolg mee naar het kartuizerklooster.

Henricus van Loen was een latere roeping. Geboren te Leuven in 1406, studeerde hij aan de pas opgerichte universiteit in 1425 en behaalde er als een van de eerste de graad van *magister artium* en een baccalaureaat in de theologie. Samen met Nicolaas van Valkenisse stichtte hij de pedagogie “*Porco*” (Het Varken). In november 1437 werd hij rector van de universiteit. Op 19 juli 1441 legde hij zijn ambt neer en keerde de wereld de rug toe om zich naar het voorbeeld van Bruno tot God te richten. Dat de Hernse kartuizers al snel zijn capaciteiten zagen, valt af te leiden uit het feit dat hij kort na zijn professie in 1442 vicaris werd benoemd. Drie jaar later volgde hij Laurentius van Musschezele op als prior. In 1447 werd hij aangezocht om de hervorming van het Wilhelmiënklooster “Ter Sterren” te Aalst in goede banen te leiden. Zijn bekwaamheid was al even snel opgemerkt in de Grande Chartreuse want in 1449 koos men hem als convisitator van de provincie. Kort na 1450 uitten de Brusselse stadssecretaris Adriaen Dullaert samen met de amman, Jan van Edingen, heer van Kestergat, de wens om nabij de stad een kartuizerklooster te kunnen stichten. Tijdens het generaal kapittel werd een opdracht gegeven aan de priors van Herne, Gent en Antwerpen om de stichtingsvoorwaarden te gaan bekijken. Het was Henricus van Loen die in 1456 als rector en nadien als prior van het klooster te Scheut werd aangesteld. Hij bleef er 19 jaar alvorens naar Herne te kunnen terugkeren. Onder het prioraat van Henricus traden er verschillende studenten van de universitaire pedagogie “Het Varken” binnen te Herne. Een van hen was Cornelius van der Weyden, zoon van Rogier van der Weyden. Ook deze laatste zou een weldoener voor het klooster zijn, net als voor het klooster te Scheut.

Beneficie van Rogier van derWeyden aan de kartuis van Herne,

Parijs, Bibl. de l'Arsenal ms 1124, fol 33

Vervolgens zien we dat iemand uit Tollembeek, met name Arnoldus Beeltsens, in mei 1456 in het klooster binnentrad. Hij had gestudeerd aan de Latijnse school van de broeders van het gemene leven te Geraardsbergen bij meester Simon Vlecoton uit Zwolle. In 1460 werd hij priester gewijd. Hij ontpopte zich als een bekwaam kopiist en het is dankzij hem dat we een groot deel van de kloostergeschiedenis kennen. Het was namelijk hij die startte met het schrijven van de *Chronica Domus Capellae*, waaraan hij werkte tot aan zijn dood op 18 februari 1490. Arnoldus Kaerman, afkomstig uit Steenhuize, was een medestudent van dom Arnoldus Beeltsens. Nadien studeerde dom Kaerman te Leuven waar hij Henricus van Loen leerde kennen. In 1449 deed hij zijn intrede te Herne na het neerleggen van zijn professoraat. Hij werd in 1456 prior in opvolging van dom Henricus van Loen, functie die hij bleef uitoefenen tot zijn overlijden op 12 februari 1481. In 1457 leverde Gerard Brilis de vierdelige bijbel af, welk door prior Henricus besteld was, maar pas onder het prioraat van dom Kaerman klaar kwam. Deze vierdelige bijbel bevindt zich tegenwoordig in de Abdij van Malmesbury (G.B.). Dom Arnoldus was de sleutelfiguur in de stichting van het kartuizerklooster te Delft en hiervoor onderhandelde hij met Frank van Borselen.

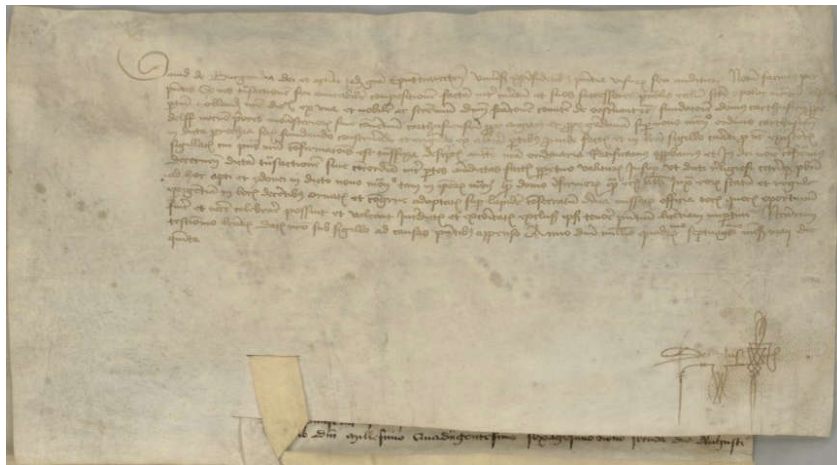

Graaf Frank van Borselen

De uitstraling van Herne bleef groot want onder dom Henricus was ook de *magister artium* Jacob van Borselen na een onderwijscarrière in 1475 als kartuizer ingetreden. Hij werd door zijn medebroeders in februari 1481 gekozen om dom Arnoldus op te volgen. Zijn prioraat duurde amper een jaar en enkele maanden, want het generaal kapittel van 1482 aanvaardde zijn ontslag. Wel kreeg hij de functie van hulpvicaris bij de Brugse monialen, welke hij tot 1494 uitoefende. Hiervan ontheven kon hij naar Herne terugkeren en de rest van zijn leven als eenvoudige monnik verder aan God wijden tot aan zijn overlijden op 15 augustus 1499.

In Herne werd hij opgevolgd door Gaspardus vander Stock, zoon van de Leuvense stadssecretaris Gilles vander Stock. Vóór zijn intrede studeerde hij aan de Leuvense universiteit en behaalde de graad

van *magister artium*. Hij trad binnen in het Hernse kartuizerklooster op 8 december 1444. In 1456 diende hij naar Scheut te gaan, eerst als vicaris en vanaf 1458 als procurator tot hij in 1470 naar Delft ging als initiator. Van 1480 werd hij er prior tot 1482. Na het generaal kapittel van 1482 verkozen de Hernse monniken hem tot hun nieuwe prior. Functie die hij tot zijn overlijden op 7 oktober 1495 bleef uitoefenen. Tijdens de opstand van de stad Gent tegen keizer Maximiliaan in 1485, ging hij er samen met de prior van Zelem, en met de prior en procurator van Scheut over een mogelijke vrede onderhandelen. De Gentenaren hielden hen 7 weken gevangen. Onder zijn prioraat waren er te Herne 20 religieuzen, één novice, 4 conversen en 2 donaten. Drie professen van Herne verbleven elders als hospes.

David de Bourgondië, bisschop van Utrecht ratificeert en probeert de overeenkomst, tussen de Sint-Ypolituskerk te Delft en Frank, graaf van Oostervant, stichter van een klooster van de Kartuizerorde bij Delft en de priors van de kloosters van diezelfde orde te Herne en Gent, d.d. 1469 Augustus 2

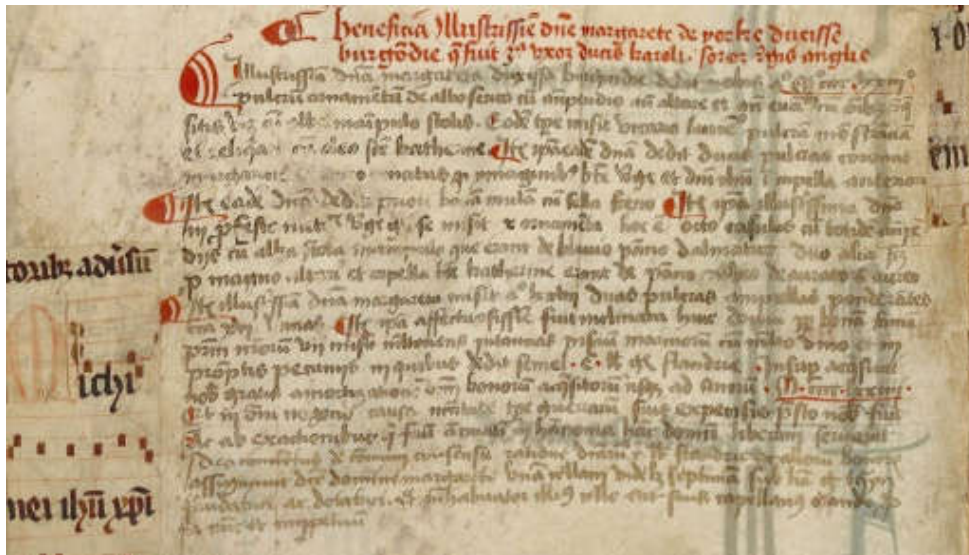
Bij het begin van dom Gaspardus' prioraat overleed in het kasteel te Edingen op 25 oktober 1482 Peter II van Luxemburg, heer van Edingen, zoon van Lodewijk . Het was zijn wens om bijgezet te worden in de kloosterkerk. In de middeleeuwen was het niet ongevoorn dat men dit spreidde over verschillende kerken. Zo werd het lichaam van Peter II overgebracht naar de abdij van Haplincourt en zijn hart te Herne begraven o.m. in de aanwezigheid van de bisschop van Kamerijk, Henri de Berghes, de abt van Sint-Aubertus van Kamerijk en heel wat edelen, waaronder Antoine Rolin, grootbaljuw van Henegouwen. Het grafschrift luidt: “*Chy gist le coeur de très-hault et très-puissant seigneur Pierre de Luxembourg, conte de St-Pol, de Liney, de Conversan, de Brienne de Marle, de Soissons, visconte de Meaulx, s' d'Anghien, d'Oysy, de Rhodes, de Ghistelle, de Bourbourg, de Warneton, de Dunkerke, de Gravelinne, des tolieux de Bruges, chastellain de Lille, etc. Qui trespases en sa ville d'Anghien, le xxv^e jour du moins d'octobre l'an mil iij^e iij^{xx} ij*”. Zijn schoonzoon Filips van Kleef die gehuwd was met Françoise van Luxemburg werd de nieuwe heer van Edingen. Samen waren ze begunstigers van

ons klooster met talrijke giften. Zo lieten ze op hun kosten een nieuwe muur omheen het klooster metselen. Na het overlijden van Gaspardus vander Stock koos de Hernse kartuizergemeenschap Joannes van Etterbeke als nieuwe prior. Hij was door dom Arnoldus Kaerman aanvaard in 1473. Zijn prioraat duurde slechts 5 jaar daar hij overleed op 30 juli 1500. Tijdens zijn bestuur vroeg hij twee religieuzen uit de abdij van Saint-Ghislain (bij Bousées) om de monniken de kunst van de kalligrafie te leren.

De volgende verkozen prior was ook een profes van het huis van Herne, met name Carolus Serraes. Hij was afkomstig uit Gent en neef van Gilles de Platea, een van de stichters van het kartuizerklooster van Leuven. Na zijn studies aan het college “De Valk” te Leuven trad hij op 10 januari 1481 te Herne binnen. Hij was een tijdje vicaris en werd in 1495 aangesteld als prior van het klooster te Valenciennes. Na het overlijden van dom Joannes van Etterbeke in juli 1500 kozen de Hernse kartuizers dom Carolus als hun prior en keerde hij dus terug naar zijn huis van professie. Zijn prioraat van 32 jaar ging met een aantal moeilijkheden gepaard die voornamelijk hun oorsprong vonden in de gebeurtenissen buiten het klooster. In 1531 kon hij zijn gouden kloosterjubiläum vieren. Hij werd getroffen door blindheid en verkreeg *misericordia* uit zijn functie als prior. Dom Carolus leefde verder als eenvoudige monnik tot aan zijn dood op 5 januari 1541.

Op 11 november 1500 werd Joannes van de Maude als novice aanvaard, nadat hij al op 30 oktober het kartuizerklooster van Leuven had bezocht. Eén jaar later legde hij zijn professie als kartuizer af. Net als zijn broer, Livinus, die zijn voorbeeld zou volgen en in 1507 te Sint-Martens-Lierde intrad, was hij begeistert door het humanisme. Hij schreef in navolging van dom Arnoldus Beeltsens aan de kroniek. Zijn stijl is een stuk levendiger. Hij verwerkte er ook verschillende epigrafen in. Net als zijn broer trad hij in correspondentie met humanisten. Zo zijn er nog twee brieven van Erasmus bewaard welke hij aan dom Joannes Ammonius zond evenals ook enkele die zijn broer hem stuurde. Door zijn interesse voor de studie van Erasmus werd Ammonius verdacht van sympathieën voor de ideeën van Luther. In 1529 werd hij hiervoor gesanctioneerd en belandde een tijd in de kloostergevangenis.

Toen op 23 november 1503 hertogin Margaretha van York in haar paleis te Mechelen overleed, was in haar laatste wilsbeschikking opgenomen dat zij niet enkel te Mechelen begraven wenste te worden, maar dat haar ingewanden dienden bijgezet te worden in de kartuizerkerk te Scheut en haar hart in het Hernse klooster. Ook werd er voor haar een grafschrift ingemetseld op de plek waar het loden kistje werd begraven met volgende tekst: “*Chy gist le coeur de tres haulte tres exellente et tres puissante princesse, madama Marguerite Dangleterre, ducesse de Bourgongne, de Brabant, et,. qui trespasa l’an de nre Seigneur*”.

Beneficie van Margaretha van York, uit ms Parijs, Bibl. De l'Arsenal, fol 65v

Op donderdag 8 oktober 1514 verzamelden de kartuizers van O.L.Vrouw- kapel zich rond hun prior dom Carolus Serraes om samen het tweede eeuwfeest van de stichting van het klooster te Herne plechtig te vieren. Prior Carolus Serraes werd tijdens zijn bestuur met de financiële veranderingen van het land geconfronteerd. Het beleid van Keizer Karel V zocht extra inkomsten en dus werden er nieuwe taken en belastingen gecreëerd. Bij het edict van 18 mei 1515 werd een amortisatiebelasting, met terugwerkende kracht (40 jaar), op alle verworven en vermeerderde geestelijke goederen opgelegd. Daar vroeger de geestelijkheid en kloosters hiervan vrijstelling genoten en hun rijkdom hierdoor eerder groeide, werd het plots moeilijk om in alle engagementen te blijven voorzien, zoals de steun aan minderbedeelden. Ook de parochiale armentafels en andere instellingen werden getaxeerd. Dankzij de tussenkomst van Filips van Kleef konden de kartuizers tijdelijk rekenen op een gunstigere regeling. Maar de lasten begonnen te wegen op de financiële toestand van het klooster, gezien Herne steeds met bescheiden middelen had kunnen bestaan. In 1527 zag de prior zich verplicht om een deel van het kerkelijk zilverwerk te verkopen.

Na de dood van Françoise van Luxemburg en die van haar echtgenoot Filips van Kleef, heer van Ravenstein, in 1528, werd haar zuster Maria van Luxemburg dame van Edingen. Zij was in 1487 hertrouwd met François de Bourbon en was hierdoor gravin van Vendôme geworden. Bij een bezoek aan haar geboortestad in 1528, hield ze met haar gevolg ook even halte bij het kartuizerklooster, om uit devotie te kunnen bidden bij het graf met het hart van haar vader Peter II. Dit vormde enig probleem voor de monniken want het was niet geoorloofd dat vrouwen het klooster mochten betreden. Samen met het kerkbezoek wenste gravin Maria een onderhoud met de kartuizers om hen te bedanken omdat ze voor haar voorouders baden. Prior Carolus Serraes weigerde haar de toegang tot het eigenlijke klooster zolang hijzelf hiervoor geen toelating had van de visitatoren.

De maatschappelijke verhoudingen ondergingen ook wijzigingen die het interne kloosterleven beroerden. De opkomst van de kritische houding ten overstaan van de Kerk als instituut en de mistoestanden binnen de geestelijkheid lieten van zich horen via de proteststemmen. In 1504 had prior Carolus Serraes moeilijkheden met de hospes dom Jacobus van Woldercum. Deze kartuizer was blijkbaar om disciplinaire maatregelen tijdelijk vanuit het kartuizerklooster van Amsterdam naar Herne overgeplaatst. In 1509 besliste het generaal kapittel om nog drie andere monniken van Amsterdam naar Herne te zenden. Ook eigen professen lieten hun kritische stem horen, zoals Joannes Ammonius. Hij werd als hospes naar Leuven overgeplaatst en keerde in 1526 terug naar Herne. Het generaal kapittel van 1529 liet hem weten dat hij zich moest schikken naar de richtlijnen van zijn prior. In de kroniek liet dom Joannes Ammonius zich verschillende keren uit over het feit dat prior Carolus te strikt was.

De opvolgers van dom Carolus waren achtereenvolgens Judocus Herbos (prior 1532-1533), afkomstig uit Asse, Sebastianus Peeters (prior 1533-1546) geboren te Amsterdam, Joannes van Assche (prior 1546-1549), Martinus de Beir uit Edingen (prior 1549-1556), de Brusselaar Arnoldus vander Linden (prior 1556-1557) en Nicolaus le Cauchie uit Marcq (prior 1557-1559) die allen met dezelfde precare situatie bleven kampen. Livinus vander Haghen, mogelijk uit Herne zelf, was achtereenvolgens koster, vicaris en procurator te Herne. Ging dan enige tijd als hospes naar het klooster te Lier, tot hij in 1559 verkozen werd als opvolger van dom Nicolaus le Cauchie. Onder zijn bestuur zien we verschillende monniken muteren naar andere huizen. Op 27 augustus 1566 werd er op de Herhout te Tollembeek door een protestantse predikant een hagepreek gehouden. De groep wenste blijkbaar de daad bij het woord te voegen en met zo'n vierhonderd personen trokken ze naar het kartuizerklooster. Ze bestormden de kerk en vernielden altaren, beelden en een deel van het boekenbezit.

Kort hierop overleed dom Livinus op 11 september 1566 en dom Joannes Baert, vicaris te Brugge, werd tijdelijk als rector aangesteld, wat in het volgende jaar door het generaal kapittel niet werd bevestigd omdat het besliste hem als prior te Gent te benoemen. En de procurator te Gent, dom Andreas Loodt kreeg in dezelfde carta van 1567 de opdracht om als nieuwe prior naar Herne te gaan. Tot zijn taak behoorde de herstelling van het klooster. Maar gezien de niet zo beste financiële toestand en de woelige tijd duurde het tot 1569 voordat Martinus Cuperus, suffragaanbisschop van Kamerijk, op 7 en 8 juli 1569 de altaren opnieuw kon komen wijden. In 1570 stuurde het generaal kapittel dom Andreas naar Monnikenhuisen bij Arnhem. Hij overleed in exil op 3 september 1592 in het kartuizerklooster te Keulen. Op 20 juni 1570 besloten de Hernse monniken om dom Nicolaus Huart, een profes uit eigen huis en geboren te Marcq tot nieuwe prior te kiezen. Hij was circa 1556 ingetreden en van 1559 tot zijn verkiezing procurator geweest, waardoor hij de financiële situatie waarin het klooster zich bevond goed kende. De carta van het generaal kapittel zond hem in 1577 naar de zwaargetroffen kartuizergemeenschap van Zierikzee. Judocus de Moor, een seculier priester afkomstig uit Bergen-op-Zoom, was in mei 1573 te Herne ingetreden en werd in dezelfde carta van 1577 als

nieuwe prior aangeduid. Hij gaf de kartuizers van Scheut in 1578 onderdak als gevolg van de repressie na de slag bij Gembloux en de massale vlucht uit Brussel. In de paastijd dienden op hun beurt de Hernse kartuizers zich binnen de stad Edingen in veiligheid te brengen en hadden in hun vlucht het retabel van het hoofdaltaar samen met andere kunstvoorwerpen en het archief naar Bergen laten overbrengen. Bij hun terugkeer was de kerk onbruikbaar voor de officies en dienden de monniken deze in de O.-L.-Vrouwekapel te vieren. De carta van 1580 zond dom Judocus de Moor naar het kartuizerklooster van Luik als prior, waar hij op 11 december 1581 stierf. Diezelfde carta wees dom Laurentius van Rotselaer, een Hernse profes, als opvolger aan. Dom Laurentius verbleef op dat ogenblik in het klooster te Tüchelhausen (Duitsland), maar was daar reeds voordat zijn benoeming aankwam overleden.

Dom Laurentius Hernse collega Andreas van Dorpe, met wie hij in Tüchelhausen hospes was en in 1580 procurator te Erfurt, kwam in datzelfde jaar naar Herne terug. Bij zijn aankomst had een protestants garnizoen uit Ninove het klooster reeds in juli 1580 zwaar gebrandschat in hun weg om Edingen te belegeren. De kerk, sacristie, kapittelzaal, kapel van het H. Kruis en een deel van het klein pand waren in de vlammen opgegaan. Het vrouwengastenkwartier en de paardenstallen waren vernield, evenals de cellen van de prior en de procurator, de kamers van de conversen en donaten. Dezelfde dag brandde het hof van Schiebeek met de watermolen en het hof ten Ezelenberg af. Op 13 maart 1581 werd de parochiekerk aan de vlammen prijsgegeven. Dom Andreas van Dorpe werd dan ook eerst rector, gezien de onbewoonbaarheid van het klooster. In 1582 gaf het generaal kapittel hem het bevel om het klooster zo snel mogelijk te restaureren. Dankzij de intrede van de donaat Adrianus Cosijns, die heel wat gronden te Appelterre aan het klooster schonk, kwamen er middelen vrij om de restauratiewerken te financieren. Toch zou het nog tot 1590 duren voor de werken echt begonnen. In 1593 keerde de monniken terug. Op 27 augustus 1594 ontstond er te Edingen in de Borrestraat aan de brouwerij van Arend Recten brand. Het vuur sloeg snel over zodat de hele straat tot aan het huis Sassegnies, de kerk van de Augustijnen met hun magazijn en stallen mee afbrandden en verder gans de Augustijnenstraat tot aan de markt en alle winkels langs de kant van de hallen. Aan de andere zijde sloeg het vuur over in de Zilverstraat langs de Hernestraat tot aan de Hernepoort. In deze brand verloren de kartuizers hun huis in de nabijheid van de vismarkt. In het totaal gingen er een negentigtal huizen in de vlammen op. Tijdens de heropbouw gebeurden de officies in de provisorisch herstelde oude kerk. Men werkte met tussenperioden aan de restauratie van de kerk en op 5 oktober 1596, het vigliefest van de H. Bruno, konden de monniken opnieuw het broederkoor gebruiken voor hun officies. In het begin van 1600 was het monnikenkoor klaar en kenden de diensten terug hun normale beloop in de kloosterkerk.

Bibliografie

- Boelaert, Jan & Boelaert, Jozef**, De wijkparochie O.-L.-Vrouw-Kapelle en de stichting van het kartuizerklooster te Herne, in: HOLVEO , jg. 30 , 2002, p. 199-213.
- Boelaert, Jan & Boelaert, Jozef**, Het kartuizerklooster te Herne bij de opheffing in 1783. Bijdrage tot een verbeterde iconografie, in: HOLVEO, jg. 31, 2003, p. 1-40.
- Boelaert, Jan & Boelaert, Jozef**, Bij de 500ste verjaardag van het overlijden van Margaretha van York, in: HOLVEO, jg. 32, 2004, p. 40-56.
- Boelaert, Jan & Boelaert, Jozef**, Ontstaan en verdwijnen van de bedevaart naar O.-L.-Vrouw-Kapelle, bij het kartuizerklooster te Herne, in: HOLVEO, jg. 32, 2004, p. 87-90.
- Delvaux, H.**, Chartreuse de Herinnes, in: Monasticon Belge, dl. IV, volume 6, Province de Brabant, Luik, 1972, p. 1429-1456.
- De Grauwe, Jan**, Historia Cartusiana Belgica, Salzburg, 1985 (= Analecta Cartusiana, 51).
- De Grauwe, Jan**, Capitula generalia Cartusiae 1416-1442. Archives générales du Royaume, Bruxelles, n° 14206/6 (formerly Bibliothèque royale de Belgique, Bruxelles, Ms. II, 1959), Salzburg & Lewiston (N.Y.), 1994 (= Analecta Cartusiana, 100:24).
- De Grauwe, Jan**, Chartreuse de la Chapelle à Hérinnes, in: Monasticon Cartusiense, dl. III, Salzburg, 2005, p. 98-107, 268-271, 6 ill. (= Analecta Cartusiana, 185:3).
- De Grauwe, Jan & Timmermans, Francis**, Prosopographia cartusiana Belgica renovata (1314-1796), Salzburg, 1999 (= Analecta Cartusiana, 154).
- Goffin, B.**, Les six premières chartreuses de Belgique aux XIVème siècle: une manifestation de l'orientation nouvelle de la mentalité cartusienne, Salzburg, 1991 (= Analecta Cartusiana, 51/2).
- Lamalle, Edmond**, Chronique de la Chartreuse de la Chapelle à Hèrinnes-lez-Engnien, Leuven, 1932 (= Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique, fasc. 8).
- Molin, D. Nicolai**, Historia Cartusiana ab origine ordinis usque ad tempus auctoris anno 1638 defuncti, dln. I en III, Tornaci, Cartusiae Sanctae Mariae de Pratis, 1903.
- Ost, Julius**, Herne, Kartuis, in: HOLVEO, jg. 29, 2001, p. 202-206.
- Ost, Julius**, 'Hoog bezoek' in Herne, van eeuw tot eeuw, in: HOLVEO, jg. 35, 2007, p. 81-88.
- Ost, Julius**, Margaretha van York, weldoenster van de kartuizers van Herne, in: HOLVEO, jg. 26, 1998, p. 1-24, 11 afb.
- Roeykens, August**, Inleiding tot de geschiedenis van het kartuizerklooster te Herne, in: HOLVEO, jg. 3, 1975, p. 29-38, 216-218.
- Schrije, Kurt**, Het kartuizerklooster van Herne (1314-1534). Een prosopografische studie, Edingen, HOLVEO, 1997.
- Timmermans, Francis**, Obituarium Cartusiense Domus Capellae, 2 dln., Salzburg, 2012 (= Analecta Cartusiana, 279:3).

Timmermans, Francis, Les fondateurs et bienfaiteurs des premières chartreuses belges, in: Les chartreux et les élites (XIIe-XVIIIe siècles). Colloque international du CERCOR (30-31 août 2012), Saint-Etienne, 2013, p. 123-125 (Analecta Cartusiana, 298).

Wayembergh, Karel L., Kort overzicht der geschiedenis van 't Kartuizerklooster te Herne, in: Eigen Schoon, jg. 1, 1911, p. 65-70.

Wayembergh, Karel L., Eerbiedwaardige mannen onzer streek. Pater Joannes Jacobi. Kartuizer uit 't klooster "De Kapelle", in: Eigen Schoon, jg. 2, 1912, p. 38-41.

Wayembergh, Karel L., Nog "Acht jaren oorlog" (1689-1697), in: Eigen Schoon, jg. 4, 1914, p. 8-11.

Wayembergh, Karel L., Een ketter in 't Kartuizerklooster "De Kapelle" te Herne. 1529, in: Eigen Schoon, jg. 3, 1913, p. 33-35.